

УДК 343.132

Р.В. Корякін

**ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОБШУКУ  
ЯК СКЛАДОВА ВИРІШЕННЯ ЗАВДАННЯ  
ЩОДО ЗАХИСТУ ПОРУШЕНИХ ЗЛОЧИНОМ  
МАЙНОВИХ ПРАВ ОСОБИ**

У статті розглядаються питання пов'язані із роллю обшуку у відновленні порушених злочином майнових прав особи та пропонуються шляхи підвищення його ефективності. Наводяться аргументи на користь підвищення оперативності проведення обшуків, більш активного використання допомоги потерпілих під час їхнього проведення. Викладено пропозиції щодо законодавчого закріплення доказового значення впізнання предметів, виявлених у ході обшуку, що відбувався за участю потерпілого.

Ключові слова: *обшук, повторний обшук, потерпілий, впізнання.*

В статье рассматриваются вопросы, связанные с ролью обыска в восстановлении нарушенных преступлением имущественных прав лица и предлагаются пути повышения его эффективности. Приводятся аргументы в пользу повышения оперативности проведения обысков, более активного использования помощи потерпевших при их производстве. Высказаны предложения о законодательном закреплении доказательственного значения опознания предметов, обнаруженных в ходе обыска, производимого с участием потерпевшего.

Ключевые слова: *обыск, повторный обыск, потерпевший, опознание.*

The article covers the role of searching in the renewal of a person's damaged property rights and suggests the ways of improving its effectiveness. Arguments in favor of fastening searches and increasing the role of victims in the process are offered. The propositions to adopt the norm, according to which identification of objects found during the search with a victim involved is to be considered as evidence, are formulated.

Key words: *search, re-search, victim, identification.*

Діяльність органів досудового розслідування щодо забезпечення відшкодування збитків заподіяних злочином, як слушно зазначають М. Гошовський та О. Кучинська, становить собою систему процесуальних і організаційних засобів<sup>1</sup>. Важлива роль серед них відводиться засобам виявлення та вилучення майна і цінностей, що підлягають поверненню потерпілому, а так само встановлення майна і цінностей, що можуть виступати як джерело компенсації.

<sup>1</sup> Гошовський М.І., Кучинська О.П. Потерпілий у кримінальному процесі України. - К., 1998. - С. 137.

Вихідні дані для виявлення викраденого майна і встановлення джерел компенсації можуть бути отримані вже на початковому етапі розслідування у ході слідчих дій, що мають невідкладний характер. У числі цих дій особливе місце належить обшуку.

Обшук – слідча дія, спрямована на примусове обстеження особи, приміщень, споруд, ділянок місцевості, що перебувають у віданні особи, яка обшукується та членів її родини, якої-небудь організації, для відшукування й вилучення прихованих об'єктів, що мають значення для справи, а також виявлення особи, яка розшукується або трупа<sup>1</sup>. Для обшуку завжди характерним є те, що він проводиться лише за необхідності розшукувати предмети (осіб), місцезнаходження яких точно не відоме<sup>2</sup>.

Процесуалісти слушно відносять обшук до категорії невідкладних слідчих дій<sup>3</sup>. Негайне, одразу ж після порушення кримінальної справи, його проведення в осіб, у яких можливе виявлення розшукуваного майна, є найважливішим засобом забезпечення повернення власникам цінностей, відчужених у результаті злочину. У свою чергу, зволікання з проведенням обшуку може негативно відбитися не тільки на розшуку викраденого майна, а й на встановленні джерел компенсації, а отже, на виконанні завдань щодо швидкого й повного розкриття злочину та відшкодування збитків, заподіяних у результаті його скоєння.

Збільшення числа вчинених корисливих злочинів у період з 2004 по 2009 рр., мало б значно підвищити ефективність заходів на відповідь з боку правоохоронних органів. Природно, повинна була збільшитись кількість і оперативність проведення обшуків. Проте, через ряд об'єктивних і суб'єктивних причин, цього не відбулося. Так, у кримінальних справах, розслідуваних слідчими СВ УМВС України в Луганській, Донецькій і Миколаївській областях у 2006, 2007, 2008 і 2009 рр. кількість обшуків, проведених з метою виявлення викраденого майна або встановлення джерел компенсації заподіяної шкоди, хоча й зроста майже на 25% у порівнянні з 2001, 2002, 2003 і 2004 рр., однак у загальній масі ледве охоплює лише дві третини справ, у яких вони були необхідні. Сучасна прокурорська та слідча практика свідчать про те, що майже в кожному третьому випадку обшук проводиться безпосередньо слідом за порушенням кримінальної

<sup>1</sup> Белькин Р.С., Лифшиц Е.М. Тактика следственных действий. – М., 1997. – С. 81.

<sup>2</sup> Жогин Н.В., Фатуллин Ф.Н. Предварительное следствие. – М.: Юрид. лит.-ра. 1965. – С. 124.

<sup>3</sup> Джига М.В., Баулін О.В., Лук'янець С.І., Стахівський С.М. Проведення дізнання в Україні: Навчально-практичний посібник. – К., 1999. – С. 120.

справи й дає, зазвичай, добрі результати. Обшуки, проведені в більш пізні строки, здебільшого виявляються малоефективними<sup>1</sup>.

Поодинокими, нажаль, стають повторні обшуки<sup>2</sup>. Разом із тим, задум у їх проведенні, на погляд В.К. Случевського, ґрунтувався на тому, що особи, які приховують розшукувані предмети, після першого обшуку дещо заспокоюються, втрачають обережність і не вживають надалі заходів до приховування речових доказів. Тому обшуки, які спершу не дали жодних результатів, можуть виявитися вдалими в разі повторення<sup>3</sup>.

Питання про підстави, процесуальний порядок проведення обшуку й оформлення його результатів урегульовано статтями 177, 179, 180-186 КПК України. Разом із тим, зазначається в спеціальній літературі, важливу роль відіграють і підготовчі до нього дії: формування уявлення про приміщення або місцевість, де він має відбутися, з'ясування питань стосовно професії, способу життя, звичайного розкладу дня, звичок, зв'язків і знайомств осіб, які підлягають обшуку<sup>4</sup>. У разі виникнення необхідності одночасного провадження обшуків у групах пов'язаних між собою осіб (так звані "суцільні обшуки")<sup>5</sup>, немаловажну роль відводять розробці загального плану, який також визначає кількість і склад груп, які провадять обшук<sup>6</sup>.

Що стосується кола учасників цієї слідчої дії, то воно визначається слідчим, виходячи з аналізу матеріалів кримінальної справи, у тому числі з урахуванням специфіки предметів, що розшуковуються.

У числі осіб, що залучаються до участі в обшуку, чинне кримінально-процесуальне законодавство України називає і потерпілого (ч. 2 ст. 181 КПК). Дійсно, потерпілий як ніхто інший, знаючи свої речі, може істотно допомогти в їх виявленні. Разом із тим, аналіз кримінальних справ, розслідуваних слідчими підрозділами УМВС України в Луганській області у

---

<sup>1</sup> В вивчених нами 120 кримінальних справ, порушених за фактами вчинення корисливих і корисливо-насилницьких злочинів, слідом за порушенням кримінальної справи (період від 1 до 3 днів) обшук проводився у 51 випадку. В них у 27 випадках вдалося виявити викрадене майно. Ще у трьох випадках було виявлено та вилучено предмети, вилучені з цивільного обігу. В 54 випадках провадження обшуку на 5-10 день успішними були лише 12. У свою чергу, із 15 обшуків, проведених у більш пізні строки, ефективними виявився лише один.

<sup>2</sup> За вивченими кримінальними справами їх було проведено лише три, що складає менш ніж 1%.

<sup>3</sup> Случевский В.К. Учебник русского уголовного процесса. - СПб., Тип. М. Стасюлевича, 1910. - С. 355.

<sup>4</sup> Аверьянова Т.В., Белкин Р.С. Криминалистика: Учебник для вузов. - М.: Норма - Инфра, М., 1999. - С. 580; Аленин Ю.П. Процессуальные особенности производства следственных действий. - Одесса, Центр. - Укр. изд-во, 2002. - С. 223-224.

<sup>5</sup> Случевский В.К. Учебник Русского уголовного процесса. - СПб., Тип. М. Стасюлевича, 1910. - С. 354.

<sup>6</sup> Аверьянова Т.В., Белкин Р.С. Указ. работа. - С. 580.

2008 році, свідчить про те, що потерпілий залучався до проведення обшуку лише у двох зі 120 випадків. У свою чергу, 67% проанкетованих потерпілих від корисливих і корисливо-насильницьких злочинів (29 осіб) відповіли, що погодилися б узяти участь у виявленні викраденого майна, у тому числі й при проведенні обшуку. 59% опитаних слідчих, дізнавачей та оперативних уповноважених ОВС (65 осіб) вважають, що участь потерпілих у ході обшуку буде сприяти виявленню майна, відчуженого в результаті злочину. Майже 69% опитуваних упевнені, що у випадках виявлення при обшуку предметів, однорідних із викраденими, знання потерпілим індивідуальних властивостей речей допоможе уникнути вилучення майна, що не має відношення до розслідуваної справи. Наведені дані, на наш погляд, повністю підтверджують слова видатного російського процесуаліста професора А. Квачевського: "Присутність особи потерпілої може бути корисна з метою обвинувачення та заяви різних відомостей, що сприяли б успіху обшуку та роз'ясненню стосовно знайдених у ході його предметів"<sup>1</sup>.

Причиною ж малоефективного використання допомоги потерпілих при встановленні місцезнаходження та вилученні викраденого майна 53% слідчих назвали невизначеність у кримінально-процесуальному законі мети, прав та обов'язків потерпілого саме за його участі у проведенні обшуку. 21% опитаних вважає, що повідомлення потерпілого про майбутній обшук порушує принцип "таємниці досудового слідства". Висловлювалася думка й про те, що участь потерпілого в ході обшуку виключає проведення надалі іншої слідчої дії - проведення впізнання предметів і цінностей, а отже, скорочує доказову базу (14%).

Аналізуючи доводи, висловлені практичними співробітниками, у світлі положень кримінально-процесуального законодавства України, варто зазначити, що вони не позбавлені підстав. Зокрема, стаття 181 КПК "Особі, у присутності яких провадяться обшук і виїмка" містить положення, відповідно до якого під час обшуку по можливості повинна бути забезпечена присутність потерпілого". Крім того, частина 2 статті 186 КПК зобов'язує слідчого пред'явити предмети й документи, виявлені в ході обшуку і підлягають вилученню, - понятим і присутнім особам.

Саме слово "присутність", означає "перебування, знаходження в якому-небудь місці в даний час"<sup>2</sup>. Бути присутнім, зазначає В. Даль, - перебу-

---

<sup>1</sup> Квачевский А. Об уголовном преследовании, дознании и предварительном исследовании преступлений по судебным уставам 1864 г. - Ч. 3. О предварительном следствии. - СПб., 1889. - С. 314.

<sup>2</sup> Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 72 500 слов и 7500 фразеологических выражений / Российская Академия Наук. Институт русского языка: Росс. фонд культуры. - М.: АЗЪ, 1993. - С. 619.

вати свідком, а також по службі чи посаді<sup>1</sup>. Наведені значення терміна "присутність" цілком узгоджуються з положеннями ст. 181 КПК у тій частині, що присутність понять зумовлена необхідністю засвідчення ходу й результатів обшуку (по суті, вони є свідками даної слідчої дії). Присутність представників житлово-експлуатаційної організації або місцевої Ради викликана їх посадовим (службовим) становищем. Аналогічно при провадженні обшуку в приміщеннях дипломатичних представництв присутні прокурор і представники Міністерства закордонних справ (ст. 182 КПК). Що ж стосується потерпілого, то закон не ставить йому в обов'язок своєю присутністю засвідчити хід і результати обшуку. Так само неприпустимо розглядати його присутність і як гарантію дотримання законних прав та інтересів особи, у приміщенні якої проводиться обшук, або забезпечення належних умов функціонування дипломатичних представництв (відповідно ч. 1 і ч. 2 ст. 181 КПК). Вважаємо, що ідея залучення потерпілого до проведення обшуку ґрунтується на наданні допомоги слідчому у виявленні та вилученні майна, що стало об'єктом злочинного посягання. Іншими словами, завдання потерпілого полягає не в чому іншому, як в ототожненні виявленого в ході обшуку майна з тим, яке було в нього незаконно відчужене. А отже, навряд чи можна назвати потерпілого лише "присутнім" при проведенні обшуку.

Водночас у ч. 4 ст. 183 КПК України законодавець передбачив, що в необхідних випадках слідчий вправі залучати для участі в проведенні обшуку працівників органів внутрішніх справ та відповідних спеціалістів. Використаний при цьому термін "участь" вказує на "спільну, погоджену діяльність"<sup>2</sup> названих суб'єктів. Брати участь, пише В. Даль, – означає бути помічником, співробітником у справі<sup>3</sup>. Відповідь же на запитання, чи є потерпілий помічником слідчого при проведенні обшуку, видається очевидною.

Таким чином, беручи до уваги семантичне значення вищенаведеного поняття, вважаємо за необхідне зазначити в законі, що у випадках, викликаних необхідністю, слідчий вправі запросити потерпілого для участі в обшуку.

Порядок виклику потерпілого для допиту, передбачений ст.ст. 166-171 КПК, на наш погляд, цілком прийнятний і для його виклику з метою

<sup>1</sup> Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: Т. 1-4. - М.: Русский язык, 1978 - Т.3. П. 1980. - С. 449

<sup>2</sup> Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 72 500 слов и 7500 фразеологических выражений / Российская Академия Наук. Институт русского языка: Рос. фонд культуры; - М.: АЗЪ, 1993. - С. 876.

<sup>3</sup> Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: Т. 1-4. - М.: Русский язык, 1978 - 1980. Т. 4. Р. V. 1980. - С. 527.

участі в такій слідчій дії, як обшук. При цьому, з огляду на думку практичних працівників, що повідомлення потерпілого про майбутній обшук може негативно позначитися на його раптовості й ефективності, у повістці (по телефону) необхідно вказати лише, хто викликається, куди й до кого, день і час явки, а також попередити про наслідки неявки без поважних причин. Мета ж виклику має роз'яснитися потерпілому безпосередньо після його явки до слідчого. Не можна забувати й про те, що участь в обшуку – право, а не обов'язок для потерпілого, а тому примус у будь-яких його формах неприпустимий.

Що ж стосується прав потерпілого як учасника обшуку, то до них, на нашу думку, варто віднести право бути присутнім при всіх діях слідчого й робити з цього приводу заяви та зауваження, а також право брати участь в огляді та впізнанні виявлених у ході обшуку предметів.

Можливі заперечення опонентів щодо неприпустимості отождолення значення результатів упізнання, що відбулося в ході обшуку за участю потерпілого, з результатами впізнання як самостійної слідчої дії. Такі міркування втрачають актуальність, якщо потерпілий буде попереджений про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих свідчень за ст. 384 Кримінального кодексу України. Крім того, і в першому, і в другому випадках умовою візуального контакту потерпілого з відчуженим у нього майном є попередній допит про його індивідуальні ознаки. І в ході обшуку, і в ході впізнання беруть участь поняті, а їх результати фіксуються у відповідних протоколах. Єдиною істотною відмінністю є та обставина, що всупереч загальному правилу, закладеному законодавцем у ч. 3 ст. 175 КПК, "предмет, що підлягає впізнанню, пред'являється особі, що впізнає, в числі інших однорідних предметів", у ході обшуку може бути пред'явлений сам по собі. Пояснюється це специфікою обшуку за участю в ньому потерпілого, який ще в ході пошукових дій має можливість впізнати належне йому майно. Упевнені, що проведення надалі впізнання як самостійної слідчої дії не тільки не доцільне<sup>1</sup>, але й суперечить його змісту, тому що допускає можливість попереднього візуального контакту з предметом, пропонованим для впізнання.

Тож схилиємося до думки про необхідність законодавчого закріплення доказового значення впізнання, здійсненого потерпілим у ході обшуку. Для цього ч. 3 ст. 175 КПК України "Пред'явлення предметів для

---

<sup>1</sup> Мається на увазі провадження двох слідчих дій: спочатку обшуку, потім упізнання, складання при цьому додаткових процесуальних документів, відволікання від звичних занять потерпілого, понятих та ін.

впізнання" після слів "предмет, що підлягає упізнанню, пред'являється особі, що упізнає в числі інших однорідних предметів" необхідно доповнити словами: "виняток можуть становити випадки впізнання предметів, виявлених у ході обшуку, що відбувався за участю потерпілого". Законодавчі корективи, на наш погляд, мають бути внесені й до ч. 1 ст. 188 КПК "Протокол обшуку і виїмки". Зокрема, речення: "щодо кожного предмета, який підлягає вилученню, повинно бути зазначено, в якому саме місці і при яких обставинах він був виявлений", має бути доповнено: "а щодо предметів, які були впізнані потерпілим, у протоколі також зазначаються його пояснення про їхні індивідуальні ознаки".

З урахуванням викладеного вважаємо, що висловлені пропозиції допоможуть не тільки правильно визначити роль потерпілого під час проведення обшуку, але й будуть сприяти підвищенню ефективності залучення до процесу доказування предметів, вилучених за його участі, а також створювати умови відновлення порушених злочином майнових прав особи.

*Стаття надійшла до редколегії 29.03.2010 р.*

УДК 351.777.6:551.579

*І.Е. Кутова*

**ГІДРОМЕТЕОРОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ  
ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ:  
АКТУАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ  
РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА**

У статті обґрунтовується важливість гідрометеорологічної інформації для життєдіяльності держави й суспільства, аргументується необхідність удосконалювання правового регулювання гідрометеорологічної діяльності. Пропонуються внесення доповнень у законодавство й подальші перспективи його розвитку.

*Ключові слова: гідрометеорологічна діяльність, гідрометеорологічна інформація, безпека населення.*

В статье обосновывается важность гидрометеорологической информации для жизнедеятельности государства и общества, аргументируется необходимость совершенствования правового регулирования гидрометеорологической деятельности. Предлагаются внесение дополнений в законодательство и дальнейшие перспективы его развития.

*Ключевые слова: гидрометеорологическая деятельность, гидрометеорологическая информация, безопасность населения.*